

РОЗДІЛ 4

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 327.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.29.19>

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

THE HYBRID WAR AS THE SOCIO-POLITICAL PHENOMENON

Братуга Є.О.,*студент IV курсу факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка***Братуга О.Г.,***кандидат економічних наук, доцент*

У статті досліджена така форма війни, як «гібридна війна». Цей феномен належить до відносно нових явищ, що виникли та актуалізовані на сучасному історичному етапі процесу еволюції суспільної сфери буття у системі міжнародних відносин. Зазначене явище у достатньо повній мірі досліджено на емпіричному рівні наукового пізнання, але на теоретичному рівні досі немає належного рівня систематизації отриманих результатів і глибини розкриття його змісту у понятійній формі. Мета дослідження цієї статті – визначити суспільну природу та форми існування «гібридної війни» як сучасного явища сфери міжнародних відносин. Для проведення дослідження була сформована система методологічного забезпечення, що складається з таких елементів: змістовна логіка як тип логічного мислення; традуктивна форма умовиводу як вид логічного мислення; передпосилкове знання на загальнонауковому рівні пізнання та категоріальний апарат – теорії діалектики, передпосилкове знання на конкретно-науковому рівні пізнання та категоріальний апарат суспільних дисциплін – «Военної науки», «Політології», «Теорії міжнародних відносин», «Конфліктології»; методологічні засоби – історичного аналізу, порівняльного аналізу, комплексного аналізу, категоріального аналізу, єдності історичного та логічного, класифікації, узагальнення. За результатами проведеного дослідження вдалося: 1) систематизувати отримані експертами у певних галузях суспільних дисциплін наукові результати щодо відповідного явища; 2) розкрити у логічно вичерпній формі його зміст і встановити обсяг, зокрема у частині визначення: складу та сукупності основних загальних й істотних ознак, що дозволяють ідентифікувати явище «гібридна війна»; його ролі як засобу вирішення геополітичних цілей державами-опонентами у процесі ескалації міжнародного конфлікту; часових і просторових меж використання зазначеного засобу стороною, яка є ініціатором конфлікту; критерію класифікації та складу видових форм відповідного явища. Під поняттям явища «гібридна війна» слід розуміти окрему видову форму війни у сучасних умовах суспільного буття, що використовується як певний інструмент для реалізації як проміжних, так і кінцевих геополітичних цілей державою-агресором у четвертій та п'ятій фазах процесу еволюції міжнародного конфлікту, завдяки застосуванню конвенційних, регулярних й іррегулярних засобів ведення бойових дій. У складі явища «гібридна війна» залежно від охоплення бойовими діями території держави, що стала об'єктом агресії, та характеру геополітичних цілей наявні дві видові форми – «обмежена (локальна) гібридна війна» та «широкомасштабна гібридна війна».

Ключові слова: система міжнародних відносин, міжнародний конфлікт, війна, гібридна війна, держава, геополітичні цілі.

This article explores such a form of warfare as «hybrid war». This phenomenon belongs to the relatively new phenomena, which emerged and actualized at the modern historical stage of the process of evolution of the public sphere of being in the system of international relations. This phenomenon has been sufficiently investigated at the empirical level of scientific knowledge, but at the theoretical level there is still no proper level of systematization of the results obtained and depth of disclosure of its content in conceptual form. The purpose of the research of this article is to determine the social nature and form of existence of «hybrid war» as a modern phenomenon of the sphere of international relations. To conduct the study, a system of methodological support was formed, consisting of the following elements: meaningful logic as a type of logical thinking; the traductive form of inference as a type of logical thinking; background knowledge at the general scientific level of cognition and categorical apparatus – theories of dialectics; precursory knowledge at the concrete-scientific level of cognition and the categorical apparatus of social disciplines: «Military Science», «Political Science», «Theory of International Relations», «Conflict Studies»; methodological tools: historical analysis, comparative analysis, complex analysis, categorical analysis, unity of historical and logical, classification, generalization. According to the results of the study, it was possible to: 1) to systematize the scientific results obtained by experts in certain fields of social disciplines on the relevant phenomenon; 2) to disclose in a logically exhaustive form its content and establish the scope, including in terms of the definition: the composition and the set of basic common and essential features that allow to identify the phenomenon of «hybrid war»; its role as a way of solving the geopolitical goals of opposing states in the

process of escalating international conflict; the time and spatial limits of the use of the means by the party initiating the conflict; criterion for the classification and composition of species forms of the corresponding phenomenon. The notion of the phenomenon of «hybrid war» should be understood as a separate form of war in modern conditions of social existence, used as a specific tool for the implementation of both intermediate and final geopolitical goals by the aggressor-state in the fourth and fifth phases of the process of evolution of the international conflict through the use of conventional, regular and irregular means of war. Within the phenomenon of «hybrid war», depending on the scope of military operations on the territory of the state, which has become the object of aggression, and the nature of geopolitical goals, there are two types of forms: «limited (local) hybrid war» and «large-scale hybrid war».

Key words: system of international relations, international conflict, war, hybrid war, state, geopolitical goals.

Постановка проблеми. Класичне тлумачення сутності загального поняття явища «війна» як специфічного засобу проведення політики державою потребує конкретизації форми прояву цього явища щодо певних історичних етапів процесу еволюції суспільної сфери буття, а тому ця проблема залишається постійним предметом дослідження «Военної науки» починаючи з першої половини XIX ст. У подальшому, зокрема в умовах глобалізації міжнародного середовища, до вивчення цього явища долучилася певна група суспільних дисциплін. Одна з нечисельних спроб систематизованого вирішення згаданої проблеми знайшла відображення у «теорії покоління воєн». Зокрема, у складі такої форми сучасної війни, як «війни четвертого покоління» визначено окрему видову форму – «гібридна війна». На нашу думку, відповідне явище, що належить до середовища міжнародних відносин і виникло й актуалізувалося на сучасному історичному етапі процесу еволюції суспільної сфери буття, досліджено лише на емпіричному рівні наукового пізнання у частині визначення його істотних ознак. У той же час на теоретичному рівні отримані результати не можна визначити як остаточні, тому що процес відповідних досліджень знаходиться на початковій стадії. Зазначене вище дає підстави стверджувати, що сформульована авторами у назві статті наукова проблема є актуальною та потребує проведення ґрунтовних комплексних досліджень.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Дослідженню явища «гібридна війна» присвячена доволі значна кількість наукових праць як іноземних, так і вітчизняних авторів. При цьому за змістом, на нашу думку, переважна більшість з них має компілятивний характер. У цих публікаціях їх автори у тій чи іншій формі намагаються дати власну інтерпретацію опублікованих авторитетними експертами результатів досліджень, що справді мають певну наукову цінність. Серед науковців, які внесли помітний вклад у дослідження явища «гібридна війна» необхідно назвати таких загальновідомих, як Р. Волкер, Ф. Гоффман, Т. Гюбер, В. Немет, а також очолюваний В.Г. Горбуліним колектив дослідників Національного інституту стратегічних досліджень, які підготували колективну монографію «Світова гібридна війна: український фронт». Зазначена наукова праця, хоч а була видана у 2017 р., узагальнює

на теперішній час та презентує останні наукові результати, що були отримані іноземними та вітчизняними науковцями при дослідженні явища «гібридна війна», тому має, на нашу думку, окрім наукової ще й енциклопедичну цінність. Поряд із цим слід наголосити, що хоча отримані результати дослідження мають цінність на емпіричному рівні наукового пізнання, на теоретичному рівні відповідні результати необхідно оцінити як онтологічно незавершені та хибні. Зокрема, це стосується таких питань, як: визначення змісту, у тому числі сутності, поняття явища «гібридна війна»; обґрунтування термінологічного апарату його ідентифікації; визначення видових форм та цілей застосування як у часі, так і просторі.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єкт дослідження – «гібридна війна» як сучасне явище сфери міжнародних відносин. Предмет дослідження – суспільна природа та форми існування «гібридної війни» як сучасного явища сфери міжнародних відносин.

Мета, завдання та методологічне забезпечення проведення дослідження. Мета дослідження – визначити суспільну природу та форми існування «гібридної війни» як сучасного явища сфери міжнародних відносин. Завдання дослідження: проаналізувати та систематизувати результати опублікованих досліджень явища «гібридна війна»; уточнити зміст і сформулювати визначення поняття явища «гібридна війна»; уточнити найменування терміну, що ідентифікує явище «гібридна війна»; уточнити критерії групування та визначити класифікацію видових форм явищ «гібридна війна», а також склад цілей, для яких вони можуть бути застосовані як у часі, так і просторі. Елементи методологічного забезпечення [1, с. 51] проведення дослідження: змістовна логіка як тип логічного мислення; традуктивна форма умовиводу як вид логічного мислення; передпосилкове знання на загальнонауковому рівні пізнання та категоріальний апарат – теорії діалектики; передпосилкове знання на конкретнонауковому рівні пізнання та категоріальний апарат суспільних дисциплін – «Военної науки», «Політології», «Теорії міжнародних відносин», «Конфліктології»; методологічні засоби – історичного аналізу, порівняльного аналізу, комплексного аналізу, категоріального аналізу, єдності історичного та логічного, класифікації, узагальнення.

Інформаційна база. У якості інформаційної бази були використані наукові видання, навчально-методична література та наукові періодичні видання окремих галузей суспільних наук.

Виклад основного матеріалу. Порівняльний аналіз змісту низки наукових публікацій [2 – 19], присвячених дослідженню явища, що переважною більшістю дослідників ідентифікується терміном «гібридна війна», дає підстави виокремити два принципово відмінних підходи: 1) локальний [2 – 10]; 2) глобальний [11 – 19].

Дослідники, які знаходяться на позиціях першого підходу, а це головним чином представники «Военної науки», тлумачать поняття явища «гібридна війна» як один з комплексних засобів ведення сучасної війни, що згідно положень «теорії поколінь війн» [17, с. 23] належить до «війн четвертого покоління» [17, с. 24]. Враховуючи історичні обставини виникнення й еволюції зазначеного суспільного явища, доречно звернути увагу на два процеси:

а) перший стосується зміни у найменуванні поняття цього явища, зокрема вживанню терміну «гібридна війна» тривалий час передував термін «гібридні засоби ведення війни» [17, с. 29]. Зміна терміну та більш змістовне наповнення поняття відповідного явища зумовлено подіями, що пов'язані з початком у 2014 р. «російської агресії проти України» [17, с. 29];

б) другий – урізноманітненням термінологічного апарату «Военної науки» для характеристики явища «гібридна війна» «і як об'єкту», «і як процесу», «і у відношенні його поняття до зовнішнього середовища». Зокрема, відповідна система методологічного забезпечення передбачає використання таких наукових термінів: «гібридні війни», «гібридні бойові дії», «гібридні загрози», «гібридний противник» [17, с. 22, 23]. Змістовно засадне місце у цьому термінологічному апараті щодо інших перелічених термінів посідає найменування поняття «гібридні загрози». «Гібридні загрози» – це такі загрози, які створюються противником, здатним до одночасного застосування звичайних і нетрадиційних засобів в адаптивний спосіб для досягнення своїх цілей [17, с. 32].

Основною причиною наявності означених процесів, та власне і дослідження явища «гібридна війна» теоретиками Военної науки, є необхідність забезпечити на стратегічному рівні країнам НАТО, і зокрема США, своєчасну й ефективну протидію воєнним викликам, зумовленим «гібридними загрозами» [17, с. 32, 33].

Принципова відмінність у тлумаченні змісту поняття явища «гібридна війна» дослідників, які знаходяться на позиції «глобального» підходу, що є у більшості випадків фахівцям у галузі «Політології», полягає у визначенні сутності цього явища

не лише як воєнного, але і як геополітичного явища [17, с. 29, 39].

Наведені вище засадні особливості двох підходів, що їх принципово відрізняють, знайшли відображення у відмінностях протилежних варіантів визначення поняття явища «гібридна війна».

Загальноновизнаним серед представників «локального» підходу є визначення поняття явища «гібридна війна» у такій редакції: «гібридні війни поєднують у собі цілу низку режимів ведення війни, включаючи звичайні можливості, іррегулярну тактику і формування, терористичні акти, зокрема невивіркове насильство і примушення, кримінальний безлад» [17, с. 30].

У свою чергу, переважна більшість представників «глобального» підходу надають перевагу визначенню поняття явища «гібридна війна» у наступній редакції: «як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей» [17, с. 19]. При цьому політичні цілі держави, що розпочала гібридну війну проти іншої держави (групи держав), полягає у зміні її (їх) політичної системи та політичного режиму, або як висловився відомий британо-американський фахівець з російської політики М. Галеотті, що у процесі гібридної війни «одна сторона намагається вплинути на здатність врядування іншої» [17, с. 39].

Як видно із наведених варіантів визначення у розкритті змісту поняття явища «гібридна війна» представники «локального» підходу наголошують на тому, що перелік істотних ознак поняття явища представляє собою поєднання низки конвенційних й іррегулярних засобів ведення «бойових дій». Стосовно загальної ознаки у визначенні поняття явища слід констатувати, що вона відсутня. Таке положення слід кваліфікувати як логічну хибу, допущену науковцями про процедуру визначення поняття явища. Поряд із цим слід відмітити, що представниками цього підходу у їхніх працях загальна ознака, хоча і неявно (контекстуально), ідентифікується або через термін «війна» або «військовий конфлікт», що тлумачиться як тотожні поняття. Пояснити згадану логічну помилку можна тим, що представники відповідного підходу акцентують увагу у своїх дослідженнях на прикладних аспектах явища «гібридна війна», зокрема на ідентифікації прояву цього явища, а відтак на визначенні переліку стратегічних і тактичних засобів протидії негативним наслідкам відповідної форми ведення бойових дій. Засадні загальноновизнані класичні положення «теорії війни» (розроблені К. Клаузевіцем у першій половині XIX ст. [20]), що розкривають сутність поняття явища «війна», представниками «локального» підходу не використовуються в якості «передпо-

силкового знання на конкретно-науковому рівні пізнання», що є принциповим методологічним недоліком, який, у свою чергу, суттєво впливає на рівень наукової цінності отриманих результатів відповідних досліджень. Унаслідок цього втрачається логічний зв'язок між загальними та істотними ознаками, що перебувають у відношенні підпорядкування як загальне й одиничне поняття, і таким чином не дають можливість дослідникам розкрити у повній мірі сутність поняття явища. За таких обставин використання нового терміну поняття явища «гібридні засоби ведення війни» є більш коректним, ніж «гібридна війна», бо у цьому випадку забезпечується відповідність між змістом й обсягом поняття. Загальна ознака, що позначається терміном «війна», у даному випадку лише формально використана у найменуванні терміну «гібридна війна» для ідентифікації відповідного явища у якості видової форми абстрактного поняття «четверте покоління війн».

Підсумовуючи викладене вище можна зробити наступні висновки:

1) представники локального підходу при проведеному дослідженні обмежилися емпіричним рівнем;

2) змогли загалом у достатньо повній мірі визначити лише істотні ознаки, які притаманні поняттю явища «гібридна війна», що недостатньо для розкриття його сутності та обґрунтування правомірності вибору терміну його найменування;

3) допущені логічні помилки та хиби обумовлені методологічною недосконалістю проведених досліджень.

Крім того, слід додати, що представники локального підходу внаслідок методологічної недосконалості їх досліджень не визначили явно й чітко воєнні цілі щодо досягнення яких доцільно застосовувати «гібридні засоби ведення бойових дій». Останні ж, як зазначив К. Клаузевіц, обумовлені політичними цілями держави, що розпочинає війну [20].

На відміну від представників «локального» підходу представники «глобального» підходу розширили перелік істотних ознак поняття явища «гібридна війна», додавши невоєнні засоби, а також визначили цілі проведення гібридної війни – «стратегічні політичні цілі».

Стосовно першого положення доцільно висловити наступні зауваження:

1) твердження щодо поєднання воєнних і невоєнних засобів ведення гібридної війни, хоча і відповідає змісту поняття «гібридність», слід кваліфікувати як логічну хибу тому, що зміст поняття «війна» у класичному загальноновизнаному тлумаченні не передбачає включення невоєнних засобів до обсягу цього поняття. Зокрема, сутність цього поняття полягає у тому, що це «акт насильства», що здійснюється «збройними силами» за допо-

могою такого «засобу» як «бій» [20]. Отже, відповідні поняття слід кваліфікувати як «протилежні», що знаходяться у відношенні як «непорівнювані поняття»;

2) твердження щодо включення невоєнних засобів до складу засобів ведення гібридної війни є когнітивно помилковим з позиції таких наукових дисциплін як «Філософія» та «Теорія систем». Хоча явище суспільного буття є поліфонічною сферою, до складу якої у тому числі належать економічна, інформаційна, а також сфера міжнародних відносин («дипломатичні засоби»), у її межах зазначені складові перебувають у відносинах взаємодоповнення та взаємозалежності, а не гібридності. Таким чином, вони є складовими елементами суспільної сфери буття, що належить до такого типу систем як «цілісна система», а не «сумативна система», у межах якої між елементами наявні відносини гібридного типу.

До наведених вище зауважень слід додати ще й те, що представники «глобального» підходу для обґрунтування своїх теоретичних положень використали квазінауковий, з позицій таких наукових дисциплін як «Логіка» та «Філософія науки», методологічний прийом, що полягає у застосуванні для ідентифікації явища та розкриття змісту його поняття такий компілятивний засіб як «парасольковий термін». «Парасольковий термін, за визначенням, не пропонує єдиної несуперечливої теорії або взаємодоповнювальних концепцій для всіх випадків введення гібридних бойових дій. Його роль полягає в тому, щоб віднайти спільні характеристики гібридної війни або принципи варіювання сукупностей їх ознак, а також стати на заваді небажаному розпорошенню наявних підходів і стимулювати пошук теоретичного обґрунтування та ефективних практичних рішень» [17, с. 22].

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що визначення поняття явища «гібридна війна» у межах «глобального» підходу на теоретичному рівні наукового пізнання у цілому є компілятивним, а отже квазінауковим, а відповідно неістинним.

Спільність позицій обох підходів полягає у тому, що у якості співвідносного поняття використовується неявно щодо явища «гібридна війна» як загальна ознака у визначенні сутності поняття поряд з терміном «війна» ще й термін «воєнний конфлікт», що розглядаються як синонімічні [3; 5; 10; 15; 17]. На нашу думку, використання згаданого терміну у відповідній іпостасі не є методологічно вірним через те, що не узгоджується із базовими положеннями такої галузі науки як «Конфліктологія».

У системі теоретико-прикладних знань такої науково-навчальної дисципліни як «Конфліктологія» були сформовані наступні базові положення, які стали аксіоматичними для дослідників (тобто

набули статусу нормативно-методологічного знання), зокрема щодо:

1) визначення поняття суспільного явища «конфлікт» (різновид суспільних відносин, що виникає за певного критичного рівня загострення протиріччя унаслідок зіткнення засадних інтересів соціальних суб'єктів у формі протистояння) та класифікації на загальному понятійному рівні його видових форм у відповідності до сфер суспільного буття (соціальний, політичний, економічний);

2) складу причин виникнення конфлікту – матеріальна (ресурси), соціальна (влада), духовна цінність (ідей, норма, принцип);

3) визначення міжнародного (міждержавний) конфлікту як окрема форма політичного конфлікту, що у змісті поняття відповідного явища ідентифікується як загальна ознака. Протистояння суб'єктів конфлікту (держав), зміст і форму протиріччя (національні інтереси) віднесені до основних істотних ознак поняття цього явища;

4) складу (шість фаз) і характеристики фаз життєвого циклу міжнародного конфлікту (характерною ознакою першої фази є те, що протиріччя національних інтересів між державами досягають критичного рівня; другої – сторонами конфлікту розробляються стратегії реалізації власних національних інтересів на основі оцінки внутрішньої та міжнародної ситуації, у якій перебувають опоненти як на теперішній час так і відповідну перспективу; у третій, четвертій та п'ятій фазах передбачено застосування невоєнних і воєнних засобів щодо реалізації вище зазначених стратегій; завданням шостої (заключної) фази є завершення конфлікту через проведення дипломатичних переговорів й укладення відповідних договорів);

5) моделей стратегії участі держав у міжнародному конфлікті («суперництва», метою якої є з боку держави ініціатора конфлікту нав'язування протилежній стороні прийнятного для себе рішення; «компромісу» – завершити конфлікт частковими поступками зі сторони опонентів конфлікту, але на користь держави, яка його ініціювала; «присотсування» – з боку держави, що не змогла у повній мірі протистояти опоненту конфлікту, відмова від боротьби та здачу власних позицій);

6) моделей стратегії ведення переговорного процесу («виграш-програш», стратегічною метою якої є реалізація у повній мірі одним із суб'єктів конфлікту власних національних інтересів за рахунок опонента; «програш-виграш» – піти на певні критично прийнятні поступки з позицій власних національних інтересів одним із суб'єктів конфлікту своєму опоненту; «програш-програш» – продовжувати до кінця одним із суб'єктів конфлікту відстоювати власні національні інтереси попри критично значні втрати у протистоянні з опонентом; «виграш-виграш» – припинення конфлікту на

основі прийнятних з позицій засадних національних інтересів обох опонентів.

На підставі результатів аналізу стану дослідження явища «гібридна війна» та відповідних базових теоретичних положень такої науковонавчальної дисципліни як «Конфліктологія» були зроблені наступні висновки.

У класифікації форм суспільного конфлікту, у тому числі його складового елементу «політичний конфлікт», відсутня така форма на рівні особливого й одиничного понять як «воєнний конфлікт». На нашу думку, така ситуація обумовлена двома причинами:

1) «війна» не є окремою сферою суспільного буття, а є лише сегментом політичних відносин [20] і «крайнім засобом» реалізації політичних цілей певної держави або групи держав [20];

2) одна з істотних ознак у визначенні поняття «конфлікт» («різке загострення протиріччя» між суб'єктами конфлікту не відповідає змісту відносин, що відбуваються у межах такого суспільного явища, як «війна» («війна – це акт насильства, спрямований на те, щоб змусити ворога виконувати нашу волю. Для досягнення цієї мети ми повинні розбити ворога та позбавити його можливості чинити опір» [20]). Поряд із цим слід відмітити, що і «війна» і «конфлікт» відбуваються у формі протистояння суб'єктів зазначених форм суспільних відносин, що є ще однією істотною ознакою визначення понять згаданих явищ. І лише у цій частині зміст поняття «війна» співпадає, але не є тотожним, змісту поняття «конфлікт», що власне і дало підстави дослідникам обох підходів опосередковано розглядати явище війни як форму суспільного або політичного конфлікту. Слід зауважити, що наявність формального співпадіння окремих ознак порівнюваних явищ, що представлені у визначеннях їх понять, не є підставою розглядати поняття цих явищ як тотожні. Відповідну оцінку можна робити лише за сукупністю загальних й істотних ознак поняття зазначених явищ.

Отже, підсумовуючи викладене вище можна зробити висновок, що положення про те, що явище «війна» взагалі, а «гібридна війна» зокрема є формою «конфлікту» є онтологічно помилковим і логічно хибним.

Відштовхуючись від загальновідомого положення, що війна є засобом реалізації політичних цілей держави або групи держав [20], а відповідно таким, що використовується у політичній сфері буття, слід вважати обґрунтованим теоретичне положення, яке застосовується у «Конфліктології», що зовнішньополітична сфера суспільного буття є тією сферою, де війна використовується як специфічний інструмент вирішення протиріччя між суб'єктами конфлікту (державами) у формі протистояння. На підставі цього виокремлено таку форму політичного конфлікту, як «міждер-

жавний» або «міжнародний конфлікт». Зазначені терміни фахівцями розглядаються як синонімічні.

З характеристики перших двох фаз процесу життєвого циклу міжнародного конфлікту зрозуміло, що на будь-якій з них застосування засобів та форм ведення бойових дій недоцільно та неможливо. Поряд із цим, з характеристики другої фази видно, що на цьому етапі передбачаються заходи щодо визначення воєнних засобів, які доцільно застосувати у наступних фазах розгортання конфлікту.

За таких обставин завдання подальшого дослідження полягає у тому, щоб на підставі аналізу характеристики змісту подальших фаз процесу еволюції міжнародного конфлікту визначити які види воєнних засобів й у якій формі ведення воєнних дій можливі на одній з цих фаз, а також як це онтологічно пов'язано з явищем «гібридна війна».

Спільною ознакою для третьої, четвертої та п'ятої фаз життєвого циклу міжнародного конфлікту є застосування однакового переліку типів заходів щодо реалізації стратегії участі держави у конфлікті щодо реалізації власних національних інтересів зокрема невоєнних (політичних, економічних, ідеологічних, інформаційних, міжнародно-правових, дипломатичних) і воєнних. Відмінності полягають у: 1) пріоритеті, що надається тому чи іншому типу заходів (третьа фаза – невоєнним; четверта – рівноцінний статус; п'ята – воєнним); 2) особливостях складу засобів і масштабах ведення бойових дій (третьа фаза – нелінійні, асиметричні, іррегулярні воєнні засоби, що просторово застосовуються обмежено в окремих регіонах країни, тобто локально; четверта – поєднання нелінійних і лінійних, асиметричних і симетричних, іррегулярних, конвенційних засобів, що застосовуються обмежено в окремих регіонах країни, тобто локально; п'ята – воєнні засоби мають ті ж самі істотні ознаки, що використовуються у четвертій фазі, але їх застосування має широкомасштабний характер.

Зазначені вище принципові відмінності у характері, істотних ознаках, а також складі засобів ведення війни, визначених щодо характеристики третьої, четвертої та п'ятої фаз процесу еволюції міжнародного конфлікту свідчать про наявність протиріччя у визначенні змісту поняття та класифікації явища «війна» загалом, а також «сучасна війна» зокрема у «теорії покоління війн». Згадана теорія, на нашу думку, не узгоджується зі змістом поняття явища «сучасна війна», а тому не змогла у своєму складі вірно визначити форми останньої. Зазначений онтологічний недолік обумовлений тим, що розробники цієї теорії у своїх дослідженнях допустили методологічну хибу – не врахували принцип «єдності історичного та логічного». У той же час науковим результатом цієї теорії є те, що вдалося на емпіричному рівні пізнання в істо-

ричному ракурсі виокремити, узагальнити та класифікувати засоби ведення бойових дій.

Типологізацію явища «сучасна війна» слід здійснювати на основі врахування: змісту загального поняття «війна»; «еквівалентності» політичних і воєнних цілей; специфіки засобів ведення бойових дій.

Згідно з класичним визначенням загального поняття «війна», що є незмінним для будь-якого історичного етапу еволюції суспільної сфери буття, «війна – це акт насильства, спрямований на те, щоб змусити ворога виконувати нашу волю», а також «війна є продовженням політики тільки іншими засобами» [20]. Спираючись на ці загальні й істотні ознаки явища можна стверджувати, що у третій, четвертій і п'ятій фазах міжнародного конфлікту застосовується однією зі сторін конфлікту (державою-агресором) поряд з невоєнними такий засіб вирішення політичних цілей як війна у розумінні цього явища як загального поняття. Відмінність форм війни, що притаманні для кожної із згаданих фаз конфлікту, як зазначалося вище, проявляються у характері, засобах і просторових межах ведення бойових дій, і, таким чином, їх слід кваліфікувати як видові форми сучасної війни. У свою чергу, ці форми загалом визначають зміст сучасної війни як форми війни в історичному аспекті, поняття яких знаходяться у відношенні загального й особливого.

На підставі представлених вище теоретичних положень можна стверджувати наявність двох видових форм сучасної війни, що застосовуються у відповідних фазах міжнародного конфлікту, – «іррегулярна війна» та «гібридна війна».

Під поняттям «іррегулярна війна» слід розуміти окрему видову форму війни у сучасних умовах суспільного буття, що використовується як другорядний інструмент реалізації проміжних геополітичних цілей державою-агресором у третій фазі міжнародного конфлікту, завдяки застосуванню іррегулярних засобів ведення бойових дій для дестабілізації соціально-політичної обстановки на усій або частині території держави-опонента.

Під поняттям «гібридна війна» слід розуміти окрему видову форму війни у сучасних умовах суспільного буття, що використовується як певний інструмент для реалізації як проміжних, так і кінцевих геополітичних цілей державою-агресором у четвертій та п'ятій фазах процесу еволюції міжнародного конфлікту, завдяки застосуванню конвенційних, регулярних й іррегулярних засобів ведення бойових дій. У складі явища «гібридна війна» залежно від охоплення бойовими діями території держави, що стала об'єктом агресії, та характеру геополітичних цілей наявні дві видові форми – «обмежена (локальна) гібридна війна» та «широкомасштабна гібридна війна».

Як свідчить досвід ескалації міжнародного конфлікту між РФ і Республікою Молдова, РФ і Республікою Грузія, РФ і Республікою Україна у складі геополітичних цілей держави-агресора окрім кінцевих (основними з яких є позбавлення протилежної сторони конфлікту де-факто суверенітету та перетворення її на маріонеткову державу, розширення власної сфери впливу у міжнародному середовищі за рахунок збільшення кількості підпорядкованих маріонеткових держав) є ще й і проміжні. Останні реалізуються у третій і четвертій фазах міжнародного конфлікту, де для їх досягнення застосовуються такі форми сучасної війни, відповідно як «іррегулярна війна» та «обмежена гібридна війна». Зокрема, варіантами результатів досягнення проміжних геополітичних цілей держави-агресора унаслідок проведення зазначеної форми гібридної війни, на нашу думку, є: анексія частини території та її включення до складу держави-агресора; утворення на частині де-факто захопленої території такого типу «політико-територіального утворення» як «квазідержави». Згадані вище цілі визначаються та досягаються або кожна окремо, або обидві разом.

На нашу думку, онтологічно та логічно правомірним є використання терміну «квазідержави» на противагу широко вживаному серед науковців терміну «невизнана держава». Це різні суспільні явища, тому що зміст їх понять принципово відрізняється. До цього висновку автори цієї статті дійшли на підставі отриманих ними наукових результатів раніше проведених досліджень [21, с. 710].

У загальному випадку, коли на межі п'ятої та шостої фаз наступає спад у процесі ескалації міжнародного конфлікту, у подальшому можливі, на нашу думку, два варіанти сценарію розвитку подій, відповідно до яких сторони конфлікту обиратимуть прийнятну з одного боку або вимушену з іншого модель «стратегії переговорного процесу»:

а) перший сценарій базується на таких обставинах, що визначають у подальшому розвиток подій: держава-агресор порівняно з опонентом конфлікту має значну перевагу у воєнно-економічному потенціалі; сприятлива ситуація на міжнародній арені або пасивний супротив міжнародного співтовариства щодо її агресивної політики; держава-агресор обрала таку модель стратегії протиборства у конфлікті як «суперництво», а також форми воєнної боротьби у третій фазі конфлікту – «іррегулярна війна», четвертій та п'ятій фазах – «гібридна війна»; держава-агресор досягла оптимального рівня реалізації своїх воєнних цілей (роззброяла противника та позбавила його здатності чинити опір воєнними засобами, змусила його виконувати волю держави-агресора). За таких обставин у шостій фазі міжнародного конфлікту буде обрано таку модель стратегії переговорного процесу як «виграш-програш». За під-

сумками переговорного процесу між сторонами конфлікту буде підписана мирна угода, у тексті якої будуть закріплені геополітичні цілі визначені державою-агресором у прийнятій нею на етапі другої фази міжнародного конфлікту стратегії протиборства у конфлікті (порушення територіальної цілісності та втрата суверенітету державою у тій чи іншій формі);

б) другий сценарій базується на таких обставинах: держава-агресор порівняно з опонентом на самому початку процесу ескалації конфлікту має значну перевагу у воєнно-економічному потенціалі; сприятлива ситуація на міжнародній арені або пасивний супротив міжнародного співтовариства щодо її агресивної політики; держава-агресор обрала таку модель стратегії протиборства у конфлікті як «суперництво» та форми воєнної боротьби у третій фазі конфлікту – «іррегулярна війна», четвертій та п'ятій фазах – «гібридна війна»; держава-агресор не змогла роззброяти противника та позбавити його здатності чинити опір воєнними засобами і не змусила його виконувати волю держави-агресора. Поряд із цим у процесі подальшої ескалації конфлікту як держава-агресор, так і її опонент зазнали критично значних матеріальних і людських втрат, унаслідок чого виникла ситуація, коли подальше продовження широкомасштабних воєнних дій є недоцільним або неможливим. Крім того, у п'ятій фазі конфлікту відбулися загрозливі для держави-агресора зміни в її міжнародному становищі (гранично значна частина міжнародного співтовариства зайняла позицію активної підтримки держави-опонента конфлікту). За таких обставин у шостій фазі міжнародного конфлікту може бути обрана одна з двох альтернативних моделей стратегії переговорного процесу: 1) «програш-виграш» (вибір моделі зумовлений втратою політичної волі щодо продовження протиборства агресії або вищим керівництвом разом із гранично більшою частиною суспільства держави-опонента, або тільки вищим державним керівництвом); 2) «програш-програш» (вибір моделі зумовлений тим, що вище керівництво разом із гранично більшою частиною суспільства держави-опонента, незважаючи на критичні матеріальні та людські втрати на момент прийняття рішення, а також подальшої перспективи суттєвого погіршення ситуацій, залишаються на позиції продовження воєнного протиборства з державою-агресором). Унаслідок реалізації моделі «програш-виграш» держав-агресор зможе реалізувати свої геополітичні цілі лише частково (держави-опонент зможе зберегти суверенітет, попри втрату територіальної цілісності, над контрольованою нею частиною території країни), при цьому сам конфлікт буде заморожений на довгий термін. У разі реалізації моделі «програш-програш» держав-агресор не зможе взагалі реалі-

зувати свої геополітичні цілі, а міжнародний конфлікт набуде довготривалого характеру при цьому формат «широкомасштабної гібридної війни» буде змінений на формат «обмеженої гібридної війни». Поряд із викладеним вище слід зазначити та наголосити, що ситуація може кардинально змінитися на користь держави-опонента конфлікту у випадку дієвого потужного втручання (застосування невоєнних і воєнних засобів врегулювання міжнародного конфлікту) «третьої сторони» (світового співтовариства або його частини). У цьому випадку вже до держави-агресора буде застосована така модель стратегії переговорного процесу, як «виграш-програш», що забезпечить повний захист національних інтересів держави-опонента міжнародного конфлікту.

Висновки. «Гібридна війна» належить до відносно нових явищ, що виникли та актуалізовані на сучасному історичному етапі процесу еволюції суспільної сфери буття у системі міжнародних відносин. Зазначене явище у достатньо повній мірі досліджено на емпіричному рівні наукового пізнання, але на теоретичному рівні досі немає належного рівня систематизації отриманих результатів і глибини розкриття його змісту у понятійній формі.

Проведені авторами статті дослідження дозволили: 1) систематизувати отримані експертами у певних галузях суспільних дисциплін наукові результати щодо відповідного явища; 2) розкрити у логічно вичерпній формі його зміст і встановити обсяг, зокрема у частині визначення: складу та сукупності основних загальних й істотних ознак, що дозволяють ідентифікувати це явище; його ролі як засобу вирішення геополітичних цілей державами-опонентами у процесі ескалації міжнародного конфлікту; часових і просторових меж використання зазначеного засобу стороною, що

є ініціатором конфлікту; критерію класифікації та складу видових форм явища «гібридна війна».

Під поняттям явища «гібридна війна» слід розуміти окрему видову форму війни у сучасних умовах суспільного буття, що використовується як певний інструмент для реалізації як проміжних, так і кінцевих геополітичних цілей державою-агресором у четвертій та п'ятій фазах процесу еволюції міжнародного конфлікту, завдяки застосуванню конвенційних, регулярних й іррегулярних засобів ведення бойових дій. У складі явища «гібридна війна» залежно від охоплення бойовими діями території держави, що стала об'єктом агресії, та характеру геополітичних цілей наявні дві видові форми – «обмежена (локальна) гібридна війна» та «широкомасштабна гібридна війна». «Обмежена гібридна війна» застосовується державою-агресором у четвертій фазі міжнародного конфлікту для досягнення її проміжних геополітичних цілей, однією з яких є утворення на частині захопленої території держави-опонента такої видової форми «політико-територіального утворення», як «квазідержави».

У фінальній фазі міжнародного конфлікту, де настає спад у процесі його ескалації, можливі два варіанти сценарію розвитку подій, відповідно до яких сторони конфлікту обиратимуть прийнятну з одного боку або вимушену з іншого модель «стратегії переговорного процесу». За першого сценарію, що передбачає максимально сприятливі умови для держави-агресора, буде обрано таку модель стратегії переговорного процесу, як «виграш-програш». За другого сценарію, коли державі-агресору у процесі ескалації конфлікту не вдалося досягнути стратегічних воєнних цілей, буде обрана одна з двох альтернативних моделей стратегії переговорного процесу – «програш-виграш» або «програш-програш».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Братута О. Г. Аналіз методологічних засад проведення наукового дослідження в Економічній науці. *Теорія об'єднання підприємств* : монографія. Дніпро: ДВНЗ УДХТУ, 2018. С. 16–52.
2. Радковець Ю. І. Ознаки технології «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36–42.
3. Іващенко А. М., Шукура М. І. Еволюція поглядів на стратегію сучасного гібридного конфлікту та сценарії протидії гібридним загрозам. *Зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони ім. І. Черняхівського*. 2015. № 1. С. 18–23.
4. Леонов В. В., Ворочин Б. О., Сивоха І. М. Війни ХХІ століття: технології «гібридної війни». *Зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони ім. І. Черняхівського*. 2015. № 1. С. 24–30.
5. Богарніков В. П., Свешніков С. В. Погляди на характер сучасних воєнних конфліктів. *Наука і оборона*. 2017. № 1. С. 3–8.
6. Левченко О. В. Еволюція гібридної війни Російської Федерації проти України. *Наука і оборона*. 2017. № 2. С. 11–16.
7. Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 31–35.
8. Приполова Л. І., Риндич Д. С. Збройний конфлікт в Україні: доктринальний аспект і гібридні ознаки. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 57–58.

9. Бутенко М. П., Ворочив Б. О., Іващенко А. М. Міжнародно-правові аспекти протидії гібридній війні. *Зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони ім. І. Черняхівського*. 2020. № 2. С. 30–34.
10. Феденко О., Панасюк В. Незаконні збройні формування як інструмент гібридної війни. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2020. Вип. 48. С. 117–126.
11. Завадовська О. Формування інформаційного «порядку денного» як методу ведення гібридної війни в контексті сучасних міжнародних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 36. С. 32–39.
12. Мороз Ю., Твердохліб Ю. Інформаційно-психологічні операції в умовах ведення гібридної війни. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 38. С. 97–105.
13. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 66–76.
14. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Отологія гібридної війни: гра прихованих смислів. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 7–16.
15. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти: правові аспекти (приклад агресії Російської Федерації проти України). *Геополітика України: історія і сучасність*. 2017. Вип. 2. С. 102–111.
16. Федина С. Гібридні загрози міжнародній безпеці та шляхи протидії. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Вип. 43. С. 54–63.
17. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
18. Матерняк Д. Гібридна війна: російська доктрина і висновки з дій під час російсько-української війни. *Стратегічна панорама*. 2020. № 1–2. С. 42–47.
19. Антипенко І. В. Гібридна війна як ризикоутворюючий чинник глобалізації. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 4. Ч. І. С. 13–26.
20. Клаузевиц К. О войне. URL: <http://militera.lib.ru/science/clausewitz/01.html> (дата звернення: 02.02.2022).
21. Братута Є., Братута О. Дослідження Республіки Китай як політико-територіального утворення в системі міжнародних відносин. *Науковий щорічник «Україна дипломатична»*. 2021. Вип. XXII. С. 700–715.